

ЗАРОБЉЕНА АВАНГАРДА

НАТАША ЈОВАНОВИЋ, ПУЛС (1916): ФОТОТИПСКО ИЗДАЊЕ
РУКОПИСНОГ ЛИСТА РАНКА МЛАДЕНОВИЋА, БЕОГРАД:
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ, 2022, 209 СТР.

Ана Савић (1973)

Народна библиотека Србије,
Београд
ana.savic@nb.rs

УДК: 070.489ПУЛС(049.32)
091(=163.41)"1916"(049.32)

За адекватно разумевање значаја објављивања фототипског издања листа *Пулс*, који је током 1916. био исписиван руком Ранка Младеновића, сврсисходно је осврнути се на целокупан досадашњи истраживачки опус др Наташе Јовановић, фокусиран на руком писане листове и часописе који су настајали у специфичним условима, под различитим околностима и на местима која нису стимулишућа за стваралачки рад.

Иако се трагови о руком писаној српској периодици могу пратити у објављеним резултатима истраживања еминентних домаћих истраживача српске историје, културне историје и културне баштине које је ауторка овог дела уважила и педантно навела,¹ прво упознавање шире јавности са постојањем драгоцене збирке рукописне периодике др Наташа Јовановић уприличила је систематизованим окупљањем – са научног становишта анализираних – широј публици пријемчивим стилем описаних и изложених свих наслова збирке на изложби „Читај и дај даље! – руко(м)писана периодика (1874–1995)”. Изложба је обухватала 38 наслова збирке која се чува у Народној библиотеци Србије, у чијем простору је изложба била доступна уз пратећи изложбени каталог.

¹ Наташа Јовановић, *Читај и дај даље!: руко(м)писана периодика (1874–1995)* (Београд: Народна библиотека Србије, 2015), 7.

Можда је најзначајнији друштвени и културни утицај изложбе и каталога „Читај и дај даље! – руко(м)писана периодика (1874–1995)” остварен приближавањем идеје о доступности писане речи читаоцу чак и у ванредним ситуацијама, изазваним разнородним утицајима, али ништа мање значајно је мотивисање оних који су првенствено заинтересовани за праћење домаће културне сцене како би се боље упознали са врло специфичном и раритетном формом листова и часописа, која је захваљујући истраживачкој радозналости др Наташе Јовановић постала доступна ширим интелектуалним круговима и заинтересованој јавности у облику фототипских издања. Прво међу њима је фототипско-транскрибовано издање листа *Рововац* Станислава Кракова, којим је у оквиру издавачке делатности Народне библиотеке Србије покренута едиција „Посебна издања. Српска рукописна периодика”, коју уређује управо др Наташа Јовановић. Тиме је рукописна периодика „као драгоцен сегмент српског културног наслеђа”² изашла из оквира високих научних кругова и уврстила се у садржаје намењене остваривању културних потреба свих слојева друштва.

Објављивање друге у низу књиге из едиције „Посебна издања. Српска рукописна периодика” – фототипског издања рукописног листа *Наши дани* (1942–1945) није представљало изненађење већ очекивани, етаблирани догађај. Овим издавачким остварењем је постало сасвим јасно да је реч о критичким издањима рукописних листова, увек праћеним опсежним уводним текстовима и објашњењима др Наташе Јовановић, и која са истим интересовањем очекује и стручна и шира публика заинтересована за културна збивања и разноврсне теме из ближе и даље прошлости.

Дошавши у посед одштампаног примерка фототипског издања рукописног листа Ранка Младеновића *Пулс* (1916) љубазношћу ауторке, постала сам део активне публике којој се др Наташа Јовановић обраћа давањем на увид резултата својих истраживања. Тој публици је својствено остваривање културне интеракције и партиципације у културном догађају, а објављивање фототипског издања *Пулса* јесте културни, научни и стручни догађај који не дозвољава равнодушност. Препуштајући стручни аспект читања овог дела компетентнијим за то, важно је осветлити његову рецепцију у широј културној заједници.

Ово драгоцену издање на првом месту, пре самог читања, изазива фасцинацију визуелним утиском који оставља примењеним техничким решењима. Укупно двеста девет страница хартије високог квалитета смештено је у тврд, картонски повез димензија 46 x 30 cm и ето прве необичности. Не држимо баш често у рукама књигу од пола метра! Квалитет скенираних копија додатно употпуњује уметничку и естетску вредност опреме књиге. На почетку се читаоцу обраћа уредница едиције (др

² Наташа Јовановић, *Рововац* (1916): фототипско-транскрибовано издање рукописног листа Станислава Кракова (Београд: Народна библиотека Србије, 2021), 7.

Наташа Јовановић) и уопштено га уводи у теме које ће као аутор у наредним поглављима детаљно обрадити. Затим се касније сазнаје да је шири временски оквир Први светски рат (1914–1918), подсећа се читалац на најмаркантније несрећне догађаје из тог периода, спомиње се Ранко Младеновић, али као ђак-поднаредник и ратни заробљеник, открива се да је управо он у заробљеништву у логору Ашаху својеручно исписивао странице листа *Пулс* и указује се на организацију текста који следи.

Најдрагоценији извор сазнања о околностима и приликама у којима је настајао лист *Пулс*, као и културно-историјској вредности његовог садржаја је свакако уводна студија др Наташе Јовановић, у чијем наслову се сагледава сва бесмисао рата супротстављена животним радостима, а који гласи „У жицама логора на лепом плавом Дунаву“. На основу пажљиво сакупљених и студиозно анализираних извора, ауторка уз мотиве и начин његовог настанка описује и атмосферу Царског и краљевског логора за ратне заробљенике Ашах на Дунаву, у којој је Ранко Младеновић покренуо лист *Пулс*. Детаљно су истражени сви датуми и места (бараке) у којима је Младеновић у свом очају исписивао својеврсну хронику живота у логору. Ауторка је марљивим истраживачким радом и научним поступцима обезбедила сазнања о врсти папира, мастилу, облику писма, периодичности излагања листа, изведеном значењу његовог наслова, природи прилога и њиховим ауторима. Нису изостављене бројне наизглед ситне занимљивости из верског, културног и уметничког логорашког живота, од којих свака може да буде траг даљим мултидисциплинарним истраживањима или неким макар нова потка за необавезне дискусије у интелектуалним круговима. Таква је, на пример, вест да је у логору основана библиотека, која је имала благајника и књижничара, као и да је садржала првенствено српске књиге.

Сасвим разумљиво, посебна пажња у овом издању усмерена је ка стваралачком опусу и мање познатим биографским подацима Ранка Младеновића. Прецизно је, позивајући се на архивску грађу, др Наташа Јовановић утврдила тачан датум његовог рођења и смрти, уз тумачење разлога за њихово погрешно навођење у доступним изворима. Посебан емотивни доживљај изазива подсећање на добровољце ђаке-поднареднике Батаљона 1300 каплара, међу којима су били Ранко Младеновић и његов рођени брат. Заробљен на падинама Суворора 1914, Ранко Младеновић убрзо је постао заробљеник број 16.664 у логору Маутхаузен. Већ измучен логорским условима и прележаним пегавим тифусом, пребачен је у логор Ашах на Дунаву, у ком су услови за живот били донекле хуманији. Стваралац и уметник, какав је био Младеновић, пронашао је спас свом уметничком духу у исписивању логорских новина *Пулс*, које су се преносиле и читале из руке у руку. Тада се први пут опробао као уредник, драмски писац и илустратор. Младеновићева прва драмска трилогија „Драмске

гатке” такође је део његовог „стваралачког опуса у жицама”. Из овог периода сачувана су и три необјављена рукописа Ранка Младеновића, која се налазе у Народној библиотеци Србије и у Фонду меморијалне грађе Музеја позоришне уметности Србије. Рад на себи, образовање и успостављање духовне равнотеже Младеновић је наставио по завршетку рата и распуштању логора, али две деценије касније поново постаје заробљеник број 5.884. Други светски рат и заробљавање зауставили су његов професионални и уметнички развој, а његово стваралаштво поново је постало сламка духовног спаса у заробљеништву. Последње Младеновићево остварење, песма „Пролетни растанак са сином”, написана је у логору Офлаг. Тешко болестан, отпуштен је из логора 1942. и за мање од годину дана његов живот се окончао. Будући да је након смрти три деценије био на листи забрањених писаца, поглавље о животу и стваралаштву Ранка Младеновића, са свим детаљним и прецизним подацима које је др Наташа Јовановић истражила користећи архивску и другу грађу, вредан је извор за нову валоризацију стваралаштва Ранка Младеновића.

Своју студију др Наташа Јовановић завршава изворима документованим сазнањима о распуштању логора Ашах (1919. године) и три године раније гашењу листа *Пулс* (септембра 1916. године). Као што је аутор и уредник руком исписаног листа *Пулс* Ранко Младеновић у последњем броју – између осталог – објаснио мотиве за његово покретање као покушај да „себе утвримо у један рам”³, тако је приређивањем и ауторским печатом критичког апарата фототипског издања листа *Пулс* др Наташа Јовановић проширила лични и колективни рам. Навођењем бројних сарадника, консултаната, како појединаца тако и институција, потписаним рецензијама еминентних стручњака и пружањем на увид коришћених извора којима поткрепљује податке које износи, обликујући свој текст научним, али и широј читалачкој публици јасним стилем и језиком, др Наташа Јовановић шири свој професионални рам ка елитним стручним и научним круговима, али рецепцију резултата својих истраживања, за разлику од других њима сродних, ауторка шири ван оквира искључиво научних интересовања за обрађену тему. Како је тема рукописне периодике обрађена методологијом интердисциплинарних истраживања, друштвени утицај целокупног ауторкиног опуса посредно употпуњује мозаик културе сећања и задовољава информативну и образовну потребу разнолике публике у погледу интересовања, образовања и информисаности. Као последње објављено фототипско издање са пропратним студијама др Наташе Јовановић, *Пулс* указује на њену истинску истраживачку посвећеност грађи која јој је као библиотекар у поверена на обраду и чување у оквиру институције у којој је запослена, што је додатна вредност у савесном обављању свог посла. То је и истинска посвећеност корисницима књижног блага.

3 Наташа Јовановић, *Пулс (1916): фототипско издање рукописног листа Ранка Младеновића* (Београд: Народна библиотека Србије, 2022), 38.

Ко су корисници, а ко читаоци оваквих издања? То су они којима су оваква ретка документа потребна за продубљивање потврђених стручних и научних чињеница, они који желе да на другачији начин разумеју и тумаче прошлост и они који желе да унесу новине у савремене културне и историјске расправе. Ово издање чини велики помак у обогаћивању историјског и културног дискурса, али и културе сећања, вредновања и интерпретирања прошлости и подстиче интересовање за културно наслеђе. Немерљив је допринос истраживања руком писане периодике др Наташе Јовановић у откривању и омогућавању приступа документима који су до недавно ретко били вредновани као значајни историјски извори. Анализом садржаја руком писаног листа *Пулс*, тумачењем ширих друштвених околности у којима је он настао и откривањем широј јавности мање познатих делова живота и рада Ранка Младеновића, др Наташа Јовановић понудила нам је сасвим нов читалачки доживљај тема за које смо веровали да не могу да пруже много тога новог.

